

Monikulttuurisuus perheitten kohtaamisessa

Ulla Siirto
asiantuntija, diakoni, VTT

Monikulttuurisuus on jo tuttua seurakunnissa kautta Suomen. Ihmiset muuttavat paikasta ja maasta toiseen opiskelun, työn, rakkauden, adoption tai kriisin vuoksi. Samassa perheessä voi olla myös jäseniä eri kulttuureista ja uskonnoista.

Uudella paikkakunnalla ihmiset etsivät itselleen tai perheelleen turvallista yhteisöä. Voisiko seurakunta olla yhä useammin myös monikulttuurisen perheen koti? Miten kirkon työssä ja työntekijöissä näkyy entistä kansainvälisempi ja monikulttuurisempi Suomi? Miten kasvattaa kulttuurista kompetenssia?

Kulttuurinen kompetenssi alkaa siitä, että työntekijä tai seurakuntalainen on itse sinut oman kulttuurinsa ja uskontonsa kanssa. On tärkeää, että jokainen tuntee omat juurensa ja niiden vaikutuksen kohtaamiseen. Katselemme ja tulkitsemme usein toisesta kulttuurista tulleen käyttäytymistä oman kulttuurimme kautta. Tällöin tulkinnat vääristyvät. On parempi kysyä henkilöltä itseltään kuin ryhtyä tulkitsemaan.

Vasta Suomeen muuttaneen perheen jäsenet tulkitsevat asioita lähes yksinomaan oman kulttuurinsa kautta. Tällöin kulttuurimme voi esimerkiksi tuntua pelottavalta ja välinpitämättömältä. Kun maahan muuttanut oppii tuntemaan suomalaisia ja suomalaista kulttuuria, tulkinta laajenee.

Ollaksemme kulttuurisesti kompetentteja tarvitsemme tietoa, taitoa ja tahtoa. Tietoa voi hakea kirjallisuudesta ja mediasta, mutta ennen muuta kartuttaa sitä kiinnostamalla ja keskustelemalla eri kulttuuritaustaisten kanssa. Erityisen tärkeää työntekijälle on olla tietoinen oman kulttuurin vaikutuksesta siihen, miten tulkitsee toista ihmistä.

Taito karttuu kohtaamisissa. Maahanmuuttajan kohtaamisen tulee olla ystävällistä ja arvostavaa. Moni voi ajatella puutteellisen kielitaidon esteeksi, mutta näin ei ole. Keskustella voi usein myös ilman sanoja; merkittävä osa ihmisten välisestä kommunikaatiosta tapahtuu muun kuin puheen välityksellä. Kohteliaisuus, välittäminen, jopa huumorikin on mahdollista ilman yhteistä kieltä. Loppujen lopuksi ratkaisee kunkin oma asenne: jos avoimesti haluaa kohdata toisen, oppii vuorovaikutuksessa paljon.

Mitään valmista reseptiä ei eri kulttuurien kohtaamiseen ole olemassa, sillä jokaisen kulttuurin sisällä on monia alakulttuureja, ja viime kädessä jokaisella perheellä on oma tapansa elää kulttuuriaan todeksi. Sama koskee myös suhdetta omaan uskontoon ja sen näkymiseen arjessa. Kysyminen asianomaiselta itseltään on aina paras neuvo toimintamalliksi: Miten ihminen itse haluaa häntä kohdeltavan? Miten hän haluaa kulttuurinsa ja uskontonsa otettavan huomioon kohtaamisessa?

Tästä huolimatta on hyvä tarkastella myös joitakin laajempia kulttuureihin liittyviä näkökulmia.

Kahden kulttuurin välimaastossa

Ihmiset muuttavat paikasta toiseen esimerkiksi opiskelun, työn tai rakkauden perässä. Perheenjäseneksi toisesta kulttuuri- tai uskontotaustasta tullaan myös kansainvälisten adoptioiden kautta. Muuttoliike saattaa äkillisesti kasvaa esimerkiksi silloin, kun alueelle tulee yhtäkkiä runsaasti uusia työpaikkoja tai kun maailmalla tapahtuu katastrofi tai sota.

Vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden määrän kasvu toi eri kulttuuri- ja uskontotaustoista tulevia perheitä uusille alueille, kun vastaanottokeskuksia perustettiin eri puolille maata. Osa turvapaikanhakijoista on saanut oleskeluluvan ja jäänyt asumaan siihen kuntaan, jossa vastaanottokeskus sijaitti. Näin asuinalueet moninaistuvat, ja samalla kasvaa myös tarve tietää erilaisiin perheisiin liittyvistä kulttuurisista eroista.

Lastenhoito on monissa maissa yhteisöllistä, lasten kasvatusta laajenee sukuun ja naapurustoon. Maahanmuuttajataustaiset perheet joutuvatkin uuteen tilanteeseen, kun oma tukiverkosto on jäänyt taakse eikä uutta ole välttämättä vielä löytynyt. Kun omat luontaiset verkostot ovat kaukana, ei niistä ole apua käytännön arjen pyörittämisessä. Tällöin voi syntyä yllättävää väsymystä. Parisuhdekin joutuu koetukselle, kun äiti on väsynyt.

Monissa kulttuureissa yhteisöllisyys sekä perhe- ja sukukeskeisyys ovat keskeisempää kuin meillä. Siihen liittyy perheenjäsenten keskinäinen riippuvuus. Perhe pitää yhtä, ja kaikki ovat lojaaleja toisilleen. Se tarkoittaa muun muassa sitä, ettei perheen asioista puhuta ulkopuolisille. Tämä voi vaikeuttaa esimerkiksi avun hakemista perheen kriiseihin.

Tärkeää on myös keskinäinen auttaminen. Tämä voi näkyä esimerkiksi siinä, että maahanmuuttajataustaisen perheen tyttöjen odotetaan osallistuvan kodin askareisiin. He eivät ole samalla tavalla vapaita osallistumaan vaikkapa seurakunnan järjestämiin kerhoihin kuin perheen pojat. Auttamisvelvollisuus suhteessa omiin vanhempiin säilyy vahvana myös oman perheen perustamisen jälkeen.

Yhteisöllisissä kulttuureissa on tyypillistä, että auktoriteettien vaatimuksia arvostetaan. Perheessä auktoriteettia edustavat usein vanhemmat, erityisesti isä. Etenkin kolmansista maista muuttaneiden perheiden vanhempien auktoriteetti on edellinen sukupolvi, jonka näkemyksiä ei sovi kyseenalaistaa, vaikka ne olisivat selvästi vailla totuusperustaa. Tämä koskee yleisesti aikuisten kunnioittamista ja tottelemista, mikä näkyy monesti hyvänä käytöksenä.

Lapset omaksuvan suomen kielen vanhempiaan nopeammin, ja heistä saattaa tulla perheen asioiden hoitajia sellaisissakin asioissa, joka ei vastaa heidän ikätasoaan. Monet maahanmuuttajavanhempien lapset elävät kahden kulttuurin välissä: kotona mukaudutaan oman lähtömaan kulttuuriin, mutta koulussa ja kavereiden kanssa lapset oppivat vallitsevan kulttuurin. Hyvä esimerkki kahden kulttuurin välissä elävästä perheestä on isä, joka kertoi, ettei voi katsoa omaa äitiään silmiin, koska se on röhkeää, mutta hänen lapsensa tekevät niin, koska suomalaisessa kulttuurissa silmiin katsomista pidetään merkinä rehellisyydestä.

Kulttuurisesti haitalliset käytännöt, kuten tyttöjen ympärileikkaus ja kunniaväkivalta, voivat olla äärimmäisiä ilmenemisiä siitä, että lapsien halutaan mukautuvan oman kulttuurin vaatimuksiin. Lähellä olevien aikuisten on uskallettava kysyä lapselta ja hänen perheeltään, mikäli huoli haitallisista käytännöistä herää.

Parhaiten selviävät ne, jotka osaavat poimia parhaat asiat sekä omasta kulttuuristaan että suomalaisesta kulttuurista. Näin kasvaa uussuomalaisia, joilla on vahva kulttuurinen itsetunto kahteen suuntaan.

Lapset leikkivät pihalla, päiväkodissa tai vaikkapa seurakunnan päivä- tai perhekerhossa keskenään ajattelematta, että toinen on erinäköinen. Vanhempien asenteet heijastuvat kuitenkin myös lapsiin, ja rasistiset asenteet voivat tulla tätä kautta mukaan lasten välisiin suhteisiin.

Monikulttuuristen toimintojen rakentamiseen tarvitaan yhä edelleen panostusta, sillä vaikka eri kulttuureista tulevat perheet kokoontuvat mielellään seurakunnan järjestämiin tapahtumiin, tarvitaan edelleen tietoista kohtaamisten luomista pääväestön ja vähemmistöjen välille.

Laaja perhekäsitys ja hajallaan oleva perhe

Suomessa säädöksissä perheen määritelmä kattaa vain ydinperheen jäsenet. Ydinperheellä tarkoitetaan vanhempia ja alle 18-vuotiaita lapsia. Se voi tarkoittaa myös yhden vanhemman perhettä, jossa on alaikäisiä lapsia. Myös yhdessä asuva avio- tai avopari on perhe.

Monikulttuurisissa perheissä perheenjäsenyys ei kuitenkaan rajaudu saman katon alla asuviin, vaan se laajenee koskemaan vähintäänkin isovanhempien sukupolven, mutta usein myös aikuiset sisarukset perheineen.

Monissa yhteisöllisissä kulttuureissa perheissä on paljon lapsia. Tällöin on etenkin lähtömaissa edelleen tavallista, että joku tai jotkut lapsista annetaan jonkun lapsettoman lähisukulaisen hoiviin tai isovanhemmille avuksi. Käsitys vanhemmuudesta laajenee, ja äidiksi, isäksi tai lapseksi voidaan kutsua omaa kasvattajaa tai kasvatettavaa. Niinpä vaikeita tilanteita syntyy, kun perheet eivät perheenyhdistämisen kautta voi saada Suomeen varsinaista kasvattajaansa tai isovanhempiaan.

Lisäksi monien perhe on hajalla ympäri maailmaa. Tämä koskee erityisesti liikkuvaa työvoimaa ja pakolaisuuteen joutuneita. Perheenjäseniä voi asua jopa useassa maassa. Heille on tärkeää pitää yhteyttä toisiinsa. Nykyinen digitaalinen viestintä on tehnyt yhteydenpidosta osan arkipäivää. Tällöin myös muualla asuvien perheenjäsenten todellisuus voi vyöryä täällä elävän elämään joskus hyvinkin ahdistavana, etenkin jos viesti tulee sodan keskeltä tai muuten vaikeasta elämäntilanteesta.

Seurakuntien työssä on tärkeää huomioida transnationaaliset eli ylirajaiset suhteet, sillä ne ovat osa ihmisten todellisuutta. Emotionaalisen tuen antaminen vanhemmille, jotka ovat erossa lapsistaan, on tärkeää. Tukea tarvitaan myös tilanteissa, jossa perheenjäsen lähtee ulkomaille töihin tai opiskelemaan ja lapset jäävät toisen vanhemman kanssa Suomeen. Tänne jäänyt aikuinen on käytännössä yksinhuoltaja, joka joutuu selviämään vieraassa kulttuurissa. Toisaalta taas Suomeen saapuu työntekijöitä, joiden perheenjäsenet ovat jääneet kotimaahan. Tällöinkin tukiverkosto uudessa maassa tulee keskeiseksi. Monilla sellaista ei kuitenkaan ole.

On tärkeää kutsua monenlaisia perheitä seurakunnan perhekerhoihin ja muuhun yhteiseen toimintaan. Kutsua voi vahvistaa sillä, että työntekijä tai muu seurakuntalainen lupaa käydä ensimmäisellä kerralla hakemassa perheen kotoa asti mukaan toimintaan.

Kaikenlainen toiminta tuo arkeen sisältöä, ja uudet tuttavuudet vahvistavat muuten kapeata ihmissuhdeverkostoa uudessa maassa. Ne myös kannattelevat ihmisen henkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä.

Uudet roolit perheessä

Parisuhteita solmitaan yhä enemmän eri kulttuureista ja uskonnoista tulleiden henkilöiden välillä. Perheet monimuotoistuvat myös tätä kautta. Paitsi suomalaiset myös tänne muualta tulleet solmivat parisuhteita muiden kuin omaan etniseen ryhmään kuuluvien kanssa. Tällöin mukaan saattavat tulla myös eri uskonnot.

Kun samaan aikaan rakennetaan parisuhdetta ja kumppani käy läpi maahanmuuttoon liittyvää omaa prosessiaan, voi parisuhteen ja perheen rakentumiseen tulla lisäpaineita.

Erilainen kulttuuri- ja uskontotausta tuovat arkeen usein mukaan lisähaastetta, kun mietitään, miten lapset kasvatetaan ja mihin uskontoon heidät liitetään, jos liitetään. Suomalaiset isovanhemmat voivat vieläkin edellyttää, että lapsi kastetaan luterilaiseen uskontoon, vaikka perheen toinen vanhempi olisi muslimi.

Tällöin seurakunnan työntekijän tulisi keskustella kaikkien kanssa siitä, onko ratkaisu harkittu. Ymmärtääkö perheen muslimijäsen tapahtuman luonteen? Joissakin tapauksissa voidaan päätyä siunaamaan lapsi kasteen sijasta.

Rakastunut pari ei välttämättä keskustele omista ajatuksistaan lastenkasvatuksesta. Erilaiset käsitykset ja kasvatusten menetelmät saattavatkin yllättää perheen arjessa. Yhteisöllisestä kulttuurista tullut vanhempi voi edellyttää lapsilta toisenlaista tottelemisen tasoa kuin mitä suomalaisessa kulttuurissa kasvanut vanhempi haluaisi. Tällöin voidaan tarvita ulkopuolista tukea, jotta perhe löytää oman yhteisen tapansa kasvattaa lapsia.

Se mikä Pohjoismaisessa perheessä on tavallista, voi olla muualta tulevalle uutta ja vierasta. Erityisesti kahden kulttuurin perheissä ulkomailta tullut puoliso joutuu omaksuma uusia rooleja perheen tehtävissä sekä lastenhoidossa. Se vie aikaa, koska ensin on työstettävä oman roolin muuttuminen uudessa yhteiskunnassa. Vasta sitten pystyy hyväksyen ottamaan itselleen tehtäviä, jotka entisessä asuinympäristössä eivät kuuluneet omalle sukupuolelle.

Seurakunta maahanmuuttajan kotina

Viime vuosina moni turvapaikanhakija on kääntynyt kristityksi. Heidän liittämisen seurakuntayhteyteen on tärkeää. Seurakunta voi tarjota monikulttuurisille perheille paitsi paikan, jossa perheenjäsenet voivat kasvaa uskossaan, myös yhteisön, johon kuuluu.

Erikielisillä jumalanpalveluksilla on tärkeä paikkansa ja omakielisessä toiminnassa on mahdollista ilmaista itseä parhaiten. Riskinä kuitenkin on, että monikulttuurinen ja suomen- tai ruotsinkielinen seurakuntatyö eriytyvät eivätkä ihmiset kohtaa toisiaan. Siksi on tärkeää luoda yhteisiä kohtaamispaikkoja ja tehdä jumalanpalveluksesta yhteinen.

Yhteisessä jumalanpalveluksessa maahanmuuttajaperheet voivat saada omalla kielellään vähintäänkin päivän tekstit. Toisaalta seurakunnan vapaaehtoisista – tai maahan muuttaneista – voi löytyä kieltä osaavia tulkkeja, jotka haluaisivat antaa oman panoksensa monikulttuuriseen työhön.

Luonnollisten kohtaamisten myötä seurakunnasta voi tulla maahanmuuttajille tukeva yhteisö taakse jätetyn tilalle. Mutta he ovat myös tärkeä voimavara. Heillä on osaamista, jota he usein mielellään antavat yhteiseen käyttöön. On kuitenkin syytä muistaa, että moni kristitty maahanmuuttaja on lähtömaassaan voinut olla keskeisessä roolissa seurakunnan toiminnassa, joten kynttilän sytyttäminen jumalanpalveluksessa ei välttämättä ole sitä, mitä hän osallisuudelta odottaa.

Myös muslimi-, juutalais-, hindulais-, mormoni- tai buddhalaisperhe voi löytää paikan seurakunnasta. Tarjolla voi olla lapsiperheille kerhoja, leirejä ja ylipäätään virkistystä. Tällöin työ pohjautuu dialogiin ja toisen uskonnon kunnioittamiseen, eikä siihen liity taka-ajatuksia uusista seurakunnan jäsenistä.

Oma kokemukseni muslimien kanssa toteutetusta perheleiristä on positiivinen. Muslimiäidit iloitsivat ruuan siunaamisesta ja siitä muistutuksesta, että ruoka on Jumalan lahja. Yhteisten asioiden löytäminen tuo toimintaa mielekkyyttä ja luo yhteyttä.

Jos muu-uskoinen lapsi osallistuu johonkin uskonnolliseen toimintaan ikätovereittensa mukana, on hyvä keskustella siitä perheen kanssa. Avoimuus toiminnan luonteesta on tärkeää.

Seurakunnan tulee olla avoin paikka monenlaisille ihmisille, paikka, jossa ihmisellä on hyvä ja turvallinen olla. Seurakunnassa voi uskon lisäksi opetella yhdessä elämisen taitoa, kunnioittavaa kohtaamista ja vastavuoroisuutta.

Muistilistaa monikulttuurisen työn tueksi

- Älä oletta, vaan ole avoin ja rohkea kysymään.
- Kunnioita toisen uskontoa ja kulttuuria.
- Muista, että sinun aloitettasi lähestyä arvostetaan.
- Ota mukaan.
- Älä tee asioita toisen puolesta, vaan tue häntä oppimaan itse.
- Puhu suomea tai ruotsia, näin tuet maahanmuuttajan kielitaitoa.
- Käytä muita kieliä, kun se on tarpeen.
- Kysy, mitä perhe toivoo seurakunnalta.
- Kysy, millainen ruoka perheelle sopii.
- Ole kiinnostunut perheen historiasta, mutta älä utele liikaa.
- Kysy, saavatko lapset näkyä valokuvissa esimerkiksi leireillä.
- Muista, että monikulttuurisuus on rikkaus.

Kysymyksiä pohdittavaksi

Tunnenko oman kulttuurini? Miten se vaikuttaa ajatteluuni ja tulkintoihini toisista?

Mikä minua rohkaisee tutustumaan / estää tutustumasta toisista kulttuureista tullessiin?

Miten monikulttuurisuus toteutuu seurakunnassani?

Mitä voisin tehdä monikulttuurisuuden edistämiseksi seurakunnassani? Mikä olisi ensimmäinen askel?

LÄHTEET:

Alitolppa-Niitamo, A. (2010). Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Martikainen, T. & Haikkola, L. (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Haapasaari, O. & Korhonen, E. 2013. MIKÄ PERHE? Perhe eri kulttuureissa. Väestöliitto. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/b1dd2241d2ff5845ad5154a17d89efe0/1408439725/application/pdf/3098673/MIK%C3%84PERHE_nettkirja.pdf

Korhonen, V. & Puukari, S. (toim.) (2013). Monikulttuurinen ohjaus ja neuvontatyö. PS-kustannus.

Kuittinen, S. & Isosävi, S. (2013). Vanhemmuus ja pienten lasten hoiva eri kulttuureissa. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A. & Säävälä, M. (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahanmuuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto.

Novitsky, A., & Alitolppa-Niitamo, A. (2014). Kotoutujan roolipaletti – toimintamalli maahanmuuttotyöhön. Väestöliitto.

Oksi-Walter, P. & Roos, J. & Viertola-Cavallari, R. (2009). Monikulttuurinen perhe. Arkki.

Peltola, M. (2014). Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Nuorisotutkimusverkosto.

Väestöliitto: <https://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/>